

Mgr. Jana Hrešanová, Súkromná základná škola pre žiakov s autizmom, Klokočov 65

**VYUŽITIE ARTEFILETICKÝCH AKTIVÍT U ŽIAKOV V SÚKROMNEJ
ZÁKLADNEJ ŠKOLE PRE ŽIAKOV S AUTIZMOM**

Aktualizačné kontinuálne vzdelávanie

Artefiletika ako preventívna sociálno - výchovná činnosť v škole

Kresba, grafický prejav alebo akákoľvek výtvarná činnosť je jedným z prvých spontánnych prejavov človeka. Odráža sa v nej jeho aktuálny psychický stav, vnútorný svet, záujmy, cítenie, myšlienky. Vypovedá o sociálnom prostredí, v ktorom žije, o vplyvoch výchovy a kultúry, celej jeho životnej histórii. Snaží obohatiť ľudí o vnímavosť, hru, fantáziu, predstavivosť, oddych, aby sa dokázali odpútať od stereotypov. V súčasnosti sa na mnohých pracoviskách, liečebných zariadeniach, voľnočasových organizáciách, výchovných zariadeniach a podobne využívajú výtvarné aktivity za rôznym účelom a veľmi často sú nie vždy vhodne pomenované ako arteterapia. Preto považujem za potrebné jasne vymedziť hranice arteterapie. *„Arteterapia je psychoterapeutická a psychodiagnostická disciplína, využívajúca k liečebným cieľom formy a prostriedky adekvátne umeleckým formám. Pracuje najmä s tvorbou a reflexiou zameranou na proces či produkt. Prvoradým cieľom nie je vytvorenie umeleckého diela, ale prostredníctvom sebavyjadrenia, rozvíjania tvorivosti, schopnosti komunikovať a spracovaním osobne významnej témy dosiahnuť odstránenie alebo zmiernenie obtiaží chorého človeka“* (Stiburek, 2000, s.35).

V tejto súvislosti treba spomenúť aj nový odbor, ktorým je artefiletika. Toto pomenovanie má svoj pôvod v Čechách a postupne sa dostáva aj k nám. V zahraničí až tak diferencované pomenovanie nie je a arteterapia sa často využíva ako nadradený pojem. Artefiletika vznikla z potreby priblížiť výchovu (výtvarnú výchovu, výchovu k umeniu a vnímaniu krásna) k osobnému zážitku a vlastnej životnej skúsenosti. Zjednodušene sa dá povedať, že hlavným rozdielom je väzba arteterapie na liečbu a v prípade artefiletiky na pedagogiku. *„Artefiletika je pedagogická disciplína, využívajúca podobné postupy ako arteterapia v oblasti výchovy, rozvoja pozitívnych rysov osobnosti a prevencie psychických a sociálnych patológií. Podporuje spontánnu expresivitu, zameriava sa na zážitkovú stránku tvorby. Rozvíja citlivosť a vnímavosť voči estetickým kvalitám života, tvorivosť a citlivosť voči svetu a vzťahom. Využíva kultivujúci potenciál osobnej a skupinovej reflexie“* (Stiburek, 2000, s.36).

Ako sa vyjadruje Slavík (2001), inšpirujúcim sa stal v tomto smere článok Kovářovej (2007) popisujúci filetické poňatie výtvarnej výchovy, ktorá rozvíja paralelne intelektuálne a emocionálne dispozície žiakov. Spojením predpony „arte“ s termínom „filetický“, vznikol termín artefiletika, bol publikovaný samostatnou staťou v roku 1994 a odvtedy a používa na označenie špecifického poňatia výtvarnej výchovy a výchovy umením. Etimológiu slova artefiletika možno ďalej vykladať nasledovne: „arte“ (art, artis, arteterapia), nás privádza k umeniu, ale tiež k arteterapii, prípona „filetika“, predstavuje filetický (prístup vo výchove), v ktorom intelektový rozvoj je úzko spätý s rozvojom emočným a sociálnym. Ďalší význam

prípony „*filetika*“ nás odkazuje na starogrécky význam slova „*fil*“, „*filé*“, ktorý možno chápať ako pozitívny citový vzťah (mať rád) v tomto prípade nasmerovaný k umeniu. Rovnaký význam má i použitie prípon „*phil*“, „*phile*“, „*phili*“. *Philia*, v starogréčtine znamenala doslovne lásku, v zmysle bratskej lásky, priateľstva, ale i náklonnosti. Slavík predstavuje tiež súvislosť s postavou Philéta významného umelca a pedagóga, ktorý spájal práve umelecký tvorivý prejav a zamyslenie sa v podobe reflexie. Uvedený autor rozširuje konotácie ešte o ďalší význam a síce rýdze latinské „*fil*“, vo význame tkaniny, príp. siete, čo prirodzene odkazuje na symboliku tvorby spojení a vzťahov.

Artefiletika je vo svojej podstate reflexívnou, tvorivou a zážitkovou edukáciou, ktorá vychádza z vizuálnej kultúry najmä výtvarného umenia alebo iných expresívnych kultúrnych prejavov- dramatických, hudobných, tanečných (Slavík, 2001). Je to tiež moderné poňatie výtvarnej výchovy, ktorá využíva niektoré prostriedky arteterapie. Je novou koncepciou tvorivosti, ktorá obohacuje a novým spôsobom rozvíja ako vo vzťahu k detskej osobnosti tak i vo vzťahu k výtvarnej kultúre. Hlásia sa k tzv. osobnostne orientovanej výchove, ktorá sa snaží rešpektovať prirodzené potreby dieťaťa a vytvárať čo najlepšie podmienky pre jeho individuálny rozvoj (Šicková- Fabrici, 2006).

Artefiletike sa venovala Guillaume (2010), kde upozorňuje na to, že pôsobenie artefiletiky je oveľa širšie ako je tomu pri klasickej výtvarnej edukácii, pretože jej prvoradou ambíciou je pôsobiť komplexne na rozvoj osobnosti dieťaťa, s intenciou prevencie psychických a sociálnych zlyhaní.

Artefiletické poňatie edukácie je také, ktoré prepája umenie, výchovu a život. Artefiletika apeluje na potrebu prestupovania týchto umelo uzavretých priestorov. Ako sa vyjadruje Slavík (2001): „... *výchova umením sa zo svojej podstaty musí obracať ku každodennému životu a neuzatvárať sa pred ním; predovšetkým vtedy, keď kladené otázky sú horúce a viac ako naliehavé...*“ Základom artefiletiky podľa Slávika (1997) je prepojenie výrazového prejavu s jeho následnou reflexiou. Tzv. reflektívny dialóg je rozhodujúcim kritériom pre rozpoznanie artefiletiky. Ide o vlastnú umeleckú tvorbu detí, ktorá prebieha individuálne alebo skupinovo. Reflexia a dialóg medzi deťmi sa chápe ako zdroj nového poznania, pričom sa berie do úvahy osobná skúsenosť detí z výtvarnej tvorby. Reflektívny dialóg by mal rozvíjať tvorivé myslenie. Tento prístup vychádza z presvedčenia, že rozdielnosť medzi individuálnymi skúsenosťami rôznych ľudí je kľúčovým východiskom pre pedagogické pôsobenie vo výchove umením.

V prípade, že chceme, aby prostredníctvom artefiletiky skutočne dochádzalo k pozitívnemu rozvoju žiakov, tak je potrebné, aby boli uplatnené určité metodické postupy.

Artefileticky ponímaná výtvarná výchova by mala obsahovať na seba nadväzujúce fázy. Fázy artefileticky ponímanej výtvarnej výchovy podľa Borovskej (2007):

- 1. fáza- rozohrievacia aktivita- ľadlamka, hra, ktorá sa používa na navodenie psychickej pohody, uvoľnenie a zároveň naladenie sa na očakávanú výtvarne výrazovú aktivitu. Hra môže slúžiť na aktivizáciu žiakov, naznačenie témy alebo zároveň ako spôsob diferenciacie do skupín,
- 2. fáza- výtvarná aktivita je vnímaná ako hlavná výtvarná činnosť, ktorá sa zameriava na aktuálnu nosnú tému, provokuje skupinu k sebareflexii i reflexii. Môže nadobúdať mnohé výtvarné podoby (metódy a techniky výtvarnej práce sú rôznorodé rovnako ako využité pomôcky). Výber aktivít zodpovedá zvoleným cieľom, ale aj aktuálnym potrebám skupiny.
- 3. Fáza- reflektívny dialóg, ktorého cieľmi sú poskytnúť žiakom príležitosť vypovedať o svojich pocitoch a zážitkoch z výrazovej hry, tak isto rozširovať emočný register nielen prostredníctvom zážitku, ale aj prostredníctvom hľadania adekvátneho pomenovania pocitov a porovnaním s pocitmi ostatných, ďalej poskytovať sociokultúrne súvislosti medzi prejavmi subjektívnej výtvarnej výrazovej hry a inými umeleckými prejavmi, riešiť problémové situácie, komunikovať a nakoniec kultivovane prejavíť emócie, názor, poskytnúť konštruktívnu spätnú väzbu.
- 4. fáza- uzatváracia aktivita- jej funkciou je upokojenie a príprava na prechod do diania mimo artefiletického pôsobenia.

Cieľom je, aby si deti všímali súvislosti svojej tvorby a ich prežívania a navzájom o tom spolu diskutovali. Podnietiť deti k diskusii nie je vždy jednoduché, obzvlášť zo začiatku pokiaľ nie sú na niečo také zvyknuté. Preto je veľmi dôležité ako kladieme otázky. Mali by byť otvorené, mali by nabádať k zamysleniu sa, hľadania podobností a rozdielov, zaujímavostí a postrehov. Je dobré vyvarovať sa zatvorených otázok, podsúvaniu vlastných interpretácií, hodnoteniu výtvarnej stránky.

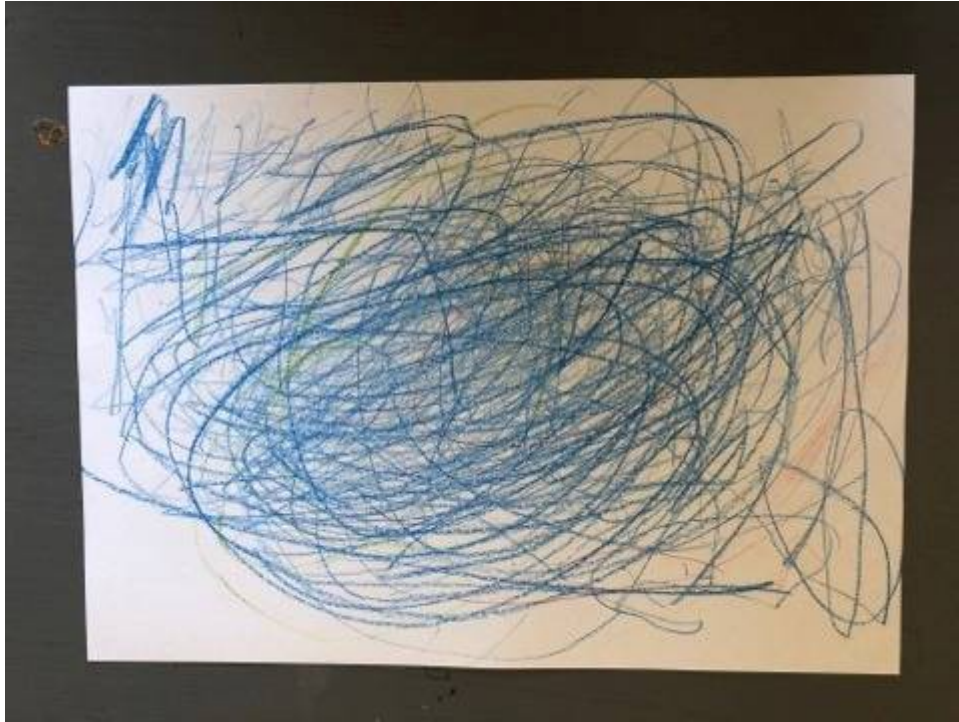
Metodický postup artefiletickej techniky

Pomôcky: výkresy A3- podľa počtu detí v skupine, voskové pastelky, skladba B. Smetanu Vltava

Postup práce: Všetky deti si nájdu nejaké pokojné miesto a pohodlnú polohu, kde sa budú cítiť bezpečne. My ako vyučujúci im pustíme skladbu od B. Smetanu- Vltava. Deti sa pozorne započúvajú do skladby a pritom relaxujú. Následne po vypočutí celej skladby vedieme s deťmi v triede rozhovor o samotnej skladbe, napr. o aký druh hudby ide, aké hudobné nástroje počuli, či bola pre nich hudba príjemná, atď. Potom s deťmi pokračujeme v rozhovore o téme skladby od B. Smetanu rieka Vltava, či im hudba pripomínala tečúcu rieku, kde môže samotná rieka prameniť, cez akú krajinu môže pretekať, aká je voda v rieke, ako na nich pôsobila skladba, či mali pocit, že počujú rieku- vodu... Deťom následne porozdávame výkresy a voskové pastelky, opätovne im pustíme skladbu a počas trvania skladby voskovými pastelkami stvárňujú na papier samotný dej skladby, tzn. rieku.

Postrehy z praxe: Vďaka tejto aktivite, ktorú sme realizovali sme zistili, že pre väčšinu detí predstavuje vážna hudba akýsi neznámy pojem, keďže ju vo väčšine prípadov nielen nepoznajú, ale tak isto ju zvyčajne nepočúvajú a stretávajú sa s ňou veľmi málo. Napriek tomu vnímajú túto konkrétnu skladbu skôr pozitívne ako negatívne, keďže samotný priebeh tvorby si užívajú. Najskôr pracujú veľmi opatrne, keďže ich vo väčšine prípadov vedie rytmus a sila hudby, tzn. že skladba „vedie“ pohyby ich rúk. Táto skladba trvá necelých 12 minút, pričom sa tu striedajú pokojnejšie a tak isto aj róznejšie hudobné motívy. Pri pokojnejších tónoch skladby sú pohyby uvoľnené, tiahle, stopa pastelu je oveľa jemnejšia. Pri hlasnejšej, róznejšej hudbe zanechávajú deti na papieri stopy výraznejšie, robia sekané pohyby so silnejším prítlakom. Deti majú tendenciu zapĺňať výkres od stredu ku okrajom. Výsledný artefakt je zvyčajne abstraktný. Každé jedno dieťa je iné, odlišné, nachádzajúce sa v rozdielnom veku. Na druhej strane však každé jedno dieťa túto skladbu prežívalo inak, ale v konečnom dôsledku na všetky pôsobila pokojným, ukludňujúcim dojmom. Nižšie sú zobrazené práce detí, ktoré vyjadrujú ich pocity počas počúvania hudby a tak isto aj ich vek.

Práca Alexa, 6 rokov

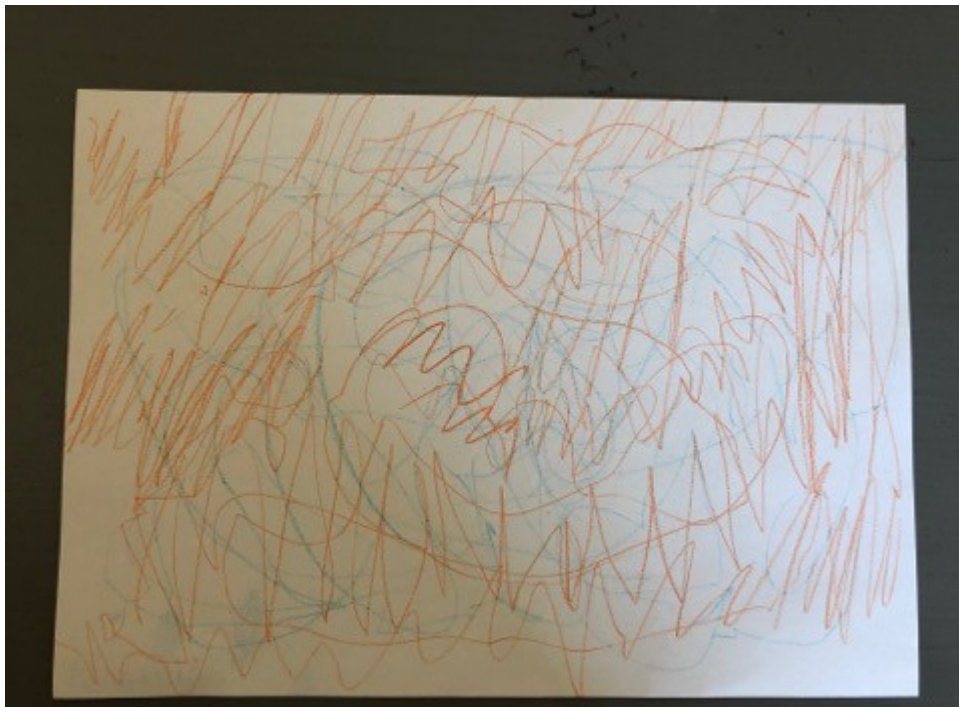
Práca Samuela, 7 rokov

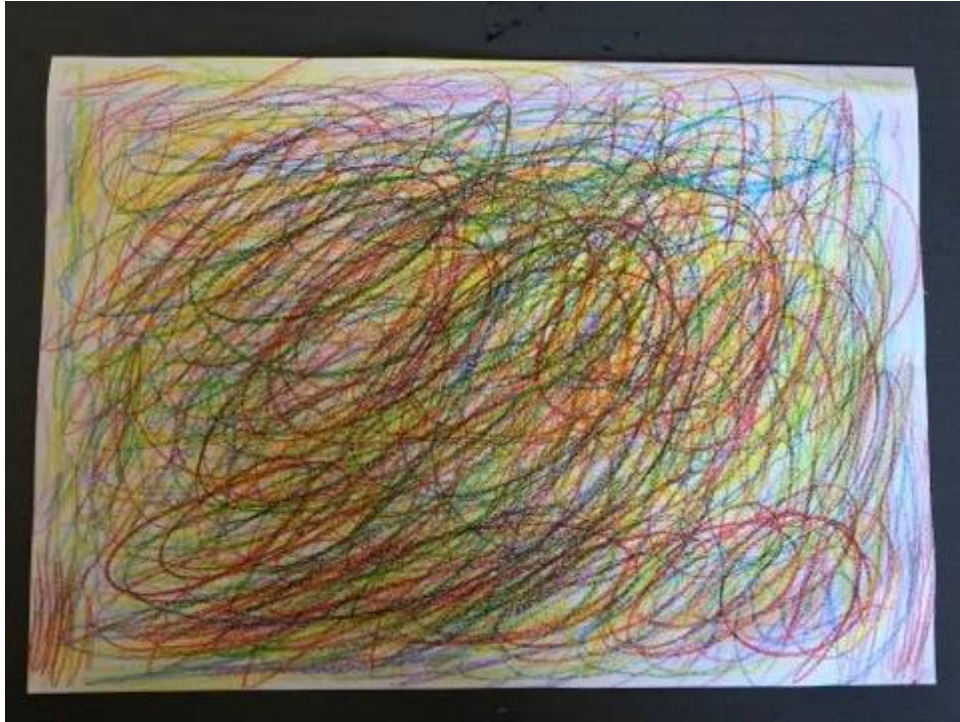
Práca Riška, 9 rokov

Práca Samka, 6 rokov

Práca Šimona, 8 rokov

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

BOROVSKÁ, M. 2007. Deti, ktoré nereagujú na svoje meno. In Zdravotnícke noviny. 2007, roč. XII, č. 22, s. 12. ISSN 1335-4477

GUILLAUME, M. 2010. Art vo vzdelávaní. 1. vyd. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Pedagogická fakulta. ISBN 978 -80-8082-401-3.

KOVÁŘOVÁ, R. Edukace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami: sborník. Ostrava: Ostravská univerzita, 2007. s. 47 – 51. ISBN 978-807368-287-7.

SLAVÍK, J. 1997. Od výrazu k dialogu ve výchově (Artefiletika). Praha: Karolinum. ISBN 80 7184- 437-3.

SLAVÍK, J. 2001. Umění zážitku, zážitek umění (teorie a praxe artefiletiky). I. díl. Praha: Univerzita Karlova – Pedagogická fakulta. 282 s. ISBN 80-7290-066-8.

STIBUREK, M. 2000. Arteterapie, artefiletika - podoby, obsah, hranice, role, cíle. In: Současná arteterapie v České republice a v zahraničí. Univerzita Karlova v Praze- Pedagogická fakulta ve spolupráci s Českou arteterapeutickou asociací, Praha 2000, s. 33-47.

ŠICKOVÁ-FABRICI, J. 2006. Arteterapia- Úžitkové umenie. 1. vyd. Bratislava: Petrus Publishers. 274 s. ISBN 80-89233-10-4